

УДК 94(477. 63) «1914/1918»

Л. М. Лучка

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Досліджено розвинену мережу бібліотечних осередків різного підпорядкування, висвітлено діяльність та історичні умови, в яких вона здійснювалася. Приділено увагу процесам комплектування, обслуговування читачів та формам позакласного читання, що використовувались у 1914–1918 рр. у Катеринославській губернії.

Ключові слова: бібліотечні осередки, фонди, обслуговування, позакласне читання, Перша світова війна, Катеринославська губернія.

Исследовано развитую сеть библиотек разного подчинения, освещена деятельность и исторические условия, от которых она зависела. Внимание уделено процессам комплектования, обслуживания читателей и формам внеклассного чтения, что использовались в 1914–1918 гг. в Екатеринославской губернии.

Ключевые слова: библиотеки, фонды, обслуживание, внеклассное чтение, Первая мировая война, Екатеринославская губерния.

Дослідження зазначеної тематики викликає інтерес науковців з питань історії та розвитку вітчизняного бібліотекознавства в різні історичні періоди. Виявлення чинників та аналіз напрямів різноманітної діяльності бібліотечних осередків у складних воєнних умовах дозволяє розширити уявлення про розвинену мережу, її кількісне та змістовне наповнення, визначити місце бібліотек у культурному просторі Катеринославщини на початку ХХ ст.

Улітку 1914 р. розпочалась Перша світова війна, мета якої полягала у захваті чужих територій, встановленні контролю за ринками збуту та джерелами сировини. Воєнні дії відбувалися на території Російської імперії, до складу якої на початку ХХ ст. входила Катеринославська губернія. Катеринославщина, як інші українські губернії, була втягнута в цю війну. Під час війни відбувалось руйнування господарства, гальмування окремих процесів, зменшення виробництва та підприємств. Війна зумовила негативні тенденції в суспільному розвитку Катеринославської губернії, зокрема культурно-освітніх напрямках. На

початку ХХ ст. важливою складовою культурного простору були бібліотеки, які зберігали книжкову та періодичну спадщину, опікувались придбанням нових видань та сприяли процесу поширення знань серед різних верств населення краю. Зазначимо, що в історії бібліотекознавства період 1914–1918 рр. відзначився позитивними моментами. У 1916 р. складено «Устав Русского библиотечного общества», завдання якого полягало у сприянні розвитку бібліотечної справи та підвищенні рівня підготовки, покращенні умов побуту і праці бібліотекарів у Росії [22, с. 4].

До бібліотечної мережі Катеринославщини входили земські та народні бібліотеки й читальні, які підпорядковувались Голові Катеринославської повітової земської управи С. А. Бродницькому. Земський бібліотечний осередок розміщувався у будинку самої управи, відповідальність за його діяльність несли В. Я. Кабакова, донька земського діяча, почесного громадянина. На утримання бібліотеки управа виділяла 868 крб. 41 коп. (1914 р.). Фонди поділялись на XI відділів, окремо збирались альбоми. Зазначу, що 1914 р. датується «Каталог книг библиотеки Екатеринославской уездной земской управы», виданий у друкарні катеринославського діяча К. А. Андрушенка. У 1914 р. фонд земської бібліотеки нараховував 2038 т. книг та 1115 прим. журналів (19 назв). У 1915 р. фондове зібрання збільшилось на 74 видання. Суми, що виділялись земством на поповнення бібліотеки, щорічно зростали [11; 16, с. 3–7].

Земська бібліотека мала Статут, згідно з яким безкоштовно обслуговувала службовців Катеринославського повіту. Користувачами бібліотечного осередку були вчителі, медичні працівники, службовці. Кількість осіб, що звертались до бібліотечних видань земської управи, щорічно зростала (1914 р. – 153 чит.; 1915 р. – 180 чит.). Кількість прочитаних видань складала 2455–2548 т. (1914–1915 рр.). Найбільшим попитом користувалась белетристична література (1757; 1841 т.), друге місце посідали журнали (331; 332). Значну читацьку увагу привертала історико-географічні видання (131; 127) [17, с. 213–217].

За роки Першої світової війни в Катеринославському повіті земство відкрило п'ять народних читалень (1914–1915 рр.). Цікавим є факт про підвищення заробітної платні завідувачам народних бібліотек-читалень з 1915 р.: з 60 крб. до 108 крб. на рік. Напередодні 1917 р. бібліотекарі сільської місцевості отримували винагороду у розмірі 120 крб. на рік. У 1914 р. на утримання бібліотек-читалень серед повітів Катеринославської губернії найбільші кошти виділяв Но-

вомосковський повіт (13860 крб.), найменші – Павлоградський (320 крб.) [12, с. 278–279; 17, с. 215].

Аналіз читання свідчить, що популярністю серед сільського населення користувалась художня література (8193 видань, 60 %) та історико-географічні видання (2517 видань, 20 %). Усього три відсотки складало читання релігійно-моральної літератури, чотири відсотки – сільськогосподарська література, природничі науки і медицина складали 6 %. За статтю 80 % читачів складало чоловіче населення і тільки 20 % – жіноче.

Із 1916 р. у читальнях Катеринославщини запроваджено народні читання як нова форма просвіти та підвищення грамотності сільського населення. Читання проводились під контролем керівництва губернії, яке першорядну увагу приділяло змісту літератури та новій друкованій продукції. За цих умов важливим стало вирішення Губернською земською управою питання про відкриття в кожному повіті народних будинків, до складу яких входила бібліотека-читальня з окремим приміщенням, бібліотечними шафами, спецкоштами і бібліотекарем-фахівцем [21, с. 18–21].

Під час Першої світової війни Катеринославською міською громадською бібліотекою завідувала Дикарєва Ул'яна (Юліанія) Іванівна. Бібліотечний штат був постійним та нараховував шість жінок: К. С. Голубовська, Г. Ф. Крамаренко, Г. П. Мордовська, О. К. Прокоф'єва, К. І. Пчолкіна, М. К. Рубаниста. Цікавим є клопотання Г. П. Мордовської про призначення їй пенсії за померлого чоловіка, який працював бухгалтером земської управи. Працюючи в міській бібліотеці, її прибуток складав 480 крб. на рік, що було недостатньо для утримання двох дітей. Міська управа задовольнила прохання бібліотечного працівника та призначила Г. П. Мордовській пенсію у розмірі її окладу (480 крб. на рік). У 1914 р. міській громадській бібліотеці сповнилось 25 років, відбулось урочисте засідання Бібліотечної ради, на якому присутні члени земської управи і бібліотечні працівники вшанували пам'ять померлих голів Бібліотечної ради Г. А. Залюбовського та П. Г. Мордовського. У зв'язку з війною прийняли рішення: святкування перенести на більш сприятливі часи [10, с. 72].

У 1914 р. Бібліотечна рада розглядала прохання мешканців Катеринослава про купівлю книг на «малорусском наречии» та відокремлення цієї літератури в «український» відділ з окремим каталогом. Комісія вирішила книги придбати та створити окремий покажчик книг, написаних українською мовою [8, с. 233]. У 1914 р. завідувач У. І. Ди-

карева брала участь у Перших бібліотечних курсах, які проходили в Університеті Шанявського (Москва). Результатом став професійно підготовлений звіт про відрядження, який містив певну програму змін у діяльності міської бібліотеки. Під час війни відбувався книгообмін, завдяки якому міська громадська бібліотека отримала видання російських колег. Значне поповнення надійшло до бібліотеки від матері померлого студента Гірничого інституту Ю. Шкляра [20, с. 4–5].

Недоліком у роботі міського осередку стала недостатня кількість бібліотечного персоналу, що не дозволило провести так потрібний для того часу аналіз відмовлень на літературу та вивчити читацький попит на книги (1914 р.). Під час Першої світової війни у Катеринославі підвищується інтенсивність читання та поширюється читацьке коло. За матеріалами, підготовленими бібліотекарем К. Прокоф'євою, відомо, що читали вдома, в шпиталях, на фронтах. Професійно підготовлений аналіз основних показників бібліотеки за 1914–1917 рр. Читацька аудиторія з кожним роком зростала: 1914 р. – 5780 осіб; 1915 р. – 7255 осіб; 1916 р. – 8944 осіб; 1917 р. – 11075 осіб. Бібліотека за своєю структурою потрібна була населенню міста в несприятливі часи.

За перші роки війни 89 % відвідувачів читальної зали склали чоловіки. Кількість відвідувань абонементів швидко зростала з жовтня 1915 р. до березня 1916 р. По-перше, саме у цей період збільшується населення за рахунок біженців з Варшави. Друга причина зростання звернень до міського бібліотечного осередку полягала у значному поповненні фондів новими книгами у кількості 4315 т. Весною та влітку 1915/1916 рр. зафіксовано зниження кількості відвідувань, а саме учнів та студентів, у зв'язку із закінченням навчального процесу [7, с. 31–32].

Складним виявився для міської бібліотеки 1917 рік. Показники роботи постійно коливалися: різке зниження у квітні, зростання у травні–червні та новий спад (падіння) в липні–вересні. Причини безумовно пов'язані з загальним розвитком подій в губернії, зокрема проведення мітингів, страйків, студентських заворушень. Читальна зала залишалася порожньою. Незважаючи на складні історичні умови, факти свідчать, що за 1917 р. до бібліотеки записалось на 1119 осіб більше, ніж за 1916 р., але кількість відвідувань зросла на 1549 осіб [7, с. 33–34].

Серед навчальних бібліотек важливою була діяльність бібліотеки Катеринославського Першого реального училища (1875 р.) у 1915/1916 н. р. У зв'язку з війною у серпні 1915 р. у приміщенні

училища Всеросійський земський союз розмістив шпиталь для поранених воїнів. Перше реальне училище перевели до Першої чоловічої гімназії та проводили заняття у другій половині дня (з 14.00 до 19.00 год.). Урок скоротили з 50 до 45 хвилин, скасували гімнастику та співи.

Навчальний заклад, до складу якого входили дві бібліотеки (вчительська та учнівська), зберігав 11 934 т. У 1915/1916 н. р. бібліотека отримала 172 т., з них 144 т. поповнили учнівську бібліотеку на суму 103 крб. 15 коп. Частина учнівської бібліотеки, зокрема навчальні посібники та підручники, перенесені до чоловічої гімназії. Під час війни керівництво навчального закладу переглянуло програму навчального процесу. У ці роки не вивчали творів В. Г. Белінського, М. В. Гоголя, М. Ю. Лермонтова, М. О. Некрасова, П. М. Полонського, Ф. І. Тютчева, Л. М. Толстого, Ф. М. Достоєвського «Униженні і оскорбленні», епічні твори В. А. Жуковського, декабристів К. Ф. Рилєєва, О. О. Бестужева-Марлінського, окремі твори О. С. Пушкіна. З іншого боку, обов'язковим залишалось вивчення історії Росії епохи Петра Великого [15, с. 8–11].

З причини воєнного часу придбати літературу у Катеринославі було проблематично, і тому Попечительська рада важливу роль відводила саме передплаті книг до бібліотеки. У 1916 р. училище виділяло державні та спеціальні кошти на купівлю навчальних посібників (13 крб. 67 коп.; 293 крб. 50 коп.), на палітурну справу (8 крб. 05 коп.; 132 крб. 20 коп.). Для біженців-учнів рада училища купувала підручники, за якими вони вчилися. У грудні 1916 р. з метою підвищення кваліфікації для викладачів було відкрито педагогічні курси. Для курсистів бібліотека підготувала виставку книг, на якій було представлено 305 видань з історії психології та педагогіки [15].

Під час Першої світової війни не залишався поза увагою керівництва середньоосвітнього закладу навчальний процес, зокрема вимоги, які висували викладачі до змісту навчальної літератури. Матеріал повинен бути викладений коротко, зрозуміло, ілюстровано. Педагогічна рада виступала за право вибору підручників, серед яких могла бути і навчальна література, не затверджена освітнім керівництвом. Для училища у 1915/1916 н. р. назрілою стала проблема читання «шкідливих книг», тому керівництво підтримувало пропозицію щодо видачі книжок тільки із шкільної бібліотеки, яка повинна бути змістовно і кількісно наповненою. Учні мали можливість користуватись послугами бібліотеки щоденно [15, с. 64–67].

Наступний цікавий факт містила доповідь бібліотекаря, викладача природознавства І. Д. Кумми про роль позакласного читання, що викликало гостру дискусію. Під час розгляду цього питання бібліотекар важливу роль відводив саме комплектуванню учнівської бібліотеки, яка повинна бути значною за кількістю творів, цінною за змістом, зручною у користуванні та відповідати спеціальностям училища. Власні думки І. Д. Кумма висловлює щодо постаті завідувачів галузевими відділами фонду: історичний, природничий, словесний, фізико-математичний та ін. На його погляд, тільки викладач-фахівець має право відповідати за книговидачу учням та проводити ґрунтовний аналіз прочитаного. Педагогічна рада обговорювала процес обслуговування читачів за замовленнями («записки») та облікові форми бібліотеки. У доповіді наголос зроблено на керівній ролі бібліотекаря-викладача, який визначав перелік книжок для читиння та мав на меті скеровувати думки молодшої людини в бажаному для керівництва напрямі. Результатом позакласного читання ставала усна або письмова робота, класна бесіда. Після обговорення вищезазначених питань рада зробила висновок: читання повинно сприяти поширенню любові і пошани до книги, підвищуючи інтерес до неї. Обов'язкове ж читання приведе до стримання індивідуальних нахилів учнів та падіння інтересу до книги [15, с. 70–71].

За визначеною тематикою вагомий слід в історії залишили бібліотеки навчальних закладів Олександрівська (зараз – Запоріжжя) Катеринославської губернії. Із 1900 р. у м. Олександрівську діяло механіко-технічне училище, мета якого полягала у наданні дітям середньотехнічної освіти. Термін навчання складав сім років з отриманням звання техніка. Після закінчення училища діти мали право вступати до вищого технічного училища. Збережений звіт бібліотекаря учнівської бібліотеки училища, викладача російської мови, історії та географії, класного наставника Л. І. Яцунова містить детальну інформацію про окремі напрями бібліотечної діяльності під час Першої світової війни. Л. І. Яцунов був активним діячем училища: він організував концерти для поранених у 1917 р. За свою роботу він отримував грошову винагороду у розмірі 50 крб. [5, арк. 13–18].

На перше січня 1915 р. бібліотечний фонд механіко-технічного училища нараховував 2751 примірників. У 1914/1915 н. р. придбано 261 книгу, з них 212 книг для обслуговування учнів старших класів. У зв'язку з війною внесено зміни в графік роботи. Оскільки навчальний рік скорочено на два місяці і тривав сім місяців, то відбуло-

ся зменшення книговидачі на 202 прим., що складало 5197 книг. У ці роки знижується зацікавленість учнів книгою та посилюється інтерес до газет і журналів, які містять новітню інформацію про події, що відбувались на території Російської імперії. Найбільша книговидача зафіксована у грудні 1914 р. та вересні 1915 р. У читачів користувались популярністю книги Ж. Верна, Ю. Г. Крашевського, В. П. Авенаріуса, І. С. Тургенєва, Л. М. Толстого. Факти свідчать, що у 1917 р. училище підвищило сплату за навчання з 40 до 60 крб. на рік., на засіданнях рад обговорювались питання про поповнення фундаментальної бібліотеки спеціальною технічною літературою [4, арк. 25–26; 5, арк. 32 а, 38 а].

У 1914 р. Попечительська рада Олександрівської жіночої гімназії вирішила обслуговувати читачів щоденно протягом однієї години. Начальниця жіночої гімназії О. А. Жилинська виконувала обов'язки і бібліотекаря. У 1915 р. з метою патріотичного виховання Педагогічна рада постановила придбати до бібліотек історичні та юридичні брошури: «Венок героям», «Памяти русских поэтов», «Русское законодательство XVIII и XIX вв.», «Святая Русь». У 1915 р. велика увага приділялась читанню: для кожного класу складено списки літератури, які розвішувались у класних кімнатах. У 1918 р. бібліотекар навчального закладу отримував 900 крб. Для порівняння: лікар – 900 крб., інспектор – 4800 крб., директор середнього навчального закладу – 6000 крб. [2, арк. 3-4, 47; 3, арк. 8-12].

Олександрівське міське училище (1900 р.) мало фундаментальну та учнівську бібліотеки із загальним фондом 4843 т. (1914 р.). Придбано 60 т. Поважною постаттю був бібліотекар, вчитель історії та географії, класний наставник, член Педагогічної ради К. Ф. Пухальський, який мав титул колезького асесора (1912 р.). На посаді бібліотекаря він отримував 100 крб. і працював в училищі до 1919 р. [6, арк. 52–54].

У цей період в губернії було значне коло товариств. Нашу увагу привернула діяльність бібліотек Катеринославського музичного училища, яке діяло при Катеринославському відділенні Російського музичного товариства, та безкоштовної школи Попечительства про жіночу освіту. У 1913/1914 н. р. у Музичному училищі були відкриті наукові класи, якими опікувались директор училища Д. П. Губарев та інспектор І. Я. Акіф'єв. Педагогічна рада у складі початківців шкільної діяльності вирішувала найрізноманітніші питання організаційної роботи. Підвищену увагу приділяли позакласному читанню, що було

пов'язано з підвищенням рівня знань учнів. Саме учні сприяли зростанню класних бібліотек шляхом дарунків. Після перегляду педагогічним персоналом подаровані книги потрапляли в каталоги бібліотеки і ставали корисними у навчальному процесі. У 1914 р. учнів заохочували до творчості байкаря І. А. Крилова, про що свідчить Програма літературно-музичного вечора 14 лютого 1914 р. У 1915 р. бібліотека зберігала нот та книг на суму 1447 крб. 79 коп., які розмішувались у семи шафах [13, с. 76–81; 14, с. 37].

Товариство попечительства про жіночу освіту опікувалось розвитком безкоштовної жіночої школи (1874 р.), яка мала бібліотеку-читальню. У 1915 р. внаслідок розташування у будинку школи товариства воєнного шпиталю, бібліотека не працювала. Склад учнівської та викладацької бібліотек школи залишався без змін, нові надходження бібліотека не отримувала [18, с. 4, 26]. У 1915 р. товариство зазнало людських втрат: померли почесні члени Є. А. Грекова, одна із засновників товариства, та Є. В. Стадіон, які заповідали відсотки з власних рент на розвиток бібліотеки та придбання навчальних посібників [18, с. 40–43].

У 1915 р. війна негативно вплинула на економічний розвиток Катеринослава, на роботу залізничного транспорту, внаслідок чого відбулося підвищення цін на продукти, а вартість паперу для друкування зросла з 11 коп. до 43 коп. Втрат зазнало і товариство бджолярів, оскільки його члени – чоловіки – були призвані на військову службу. Незважаючи на війну, катеринославські бібліотеки отримували кошти, але вони були не значними. У той же час бібліотека товариства працювала, її члени (122 особи) піклувались про поповнення спеціальною літературою (книгами і журналами), виділивши на цю справу кошти у розмірі 25 крб. Бібліотекар Є. С. Рохлін відповідав за обмін журналу товариства «Пчела» з іншими бібліотеками та закладами (44 прим.) [19, с. 4–5, 10].

У 1914–1916 рр. плідно розвивалися медичні бібліотечні осередки, які приділяли підвищену увагу поширенню медичних знань серед сільського населення, заохоченню до читання медичної літератури, проведення лекцій з історії хвороб та їх профілактики, засобів боротьби. Важливим напрямом діяльності повітових земств залишалося придбання фахової літератури, періодичних видань медичного змісту, що друкували сучасні на той момент матеріали про різні хвороби та шляхи боротьби з ними. Окремий внесок зробили санітарні попечительства, які порушували питання відкриття замість винних

крамниць бібліотек-читалень у повітах та постачання їх літературою [1, с. 1061].

Крім того, під час Першої світової війни у Катеринославській губернії діяли бібліотека Катеринославської «Просвіти», дві дитячих бібліотеки Сімейно-педагогічного гуртка, якими завідувала Н. М. Мирошніченко (1916 р.). У 1915 р. просвітянська бібліотека налічувала 331 т., серед яких художня література, літературознавство та біографічні видання нараховували 192 т. Кількість читачів складала 58 осіб, які прочитали 948 книг. Найбільшим попитом користувались у населення твори українських письменників та істориків Б. Грінченка (84 попитів), В. Винниченка (68 попитів), І. Нечуя-Левицького (51 попит), М. Аркаса, В. Антоновича, М. Драгоманова, В. Доманицького. На думку бібліотекаря П. О. Щукіна, фонди товариства були «убогими» та потребували кількісного і якісного зростання. Тому було запропоновано ввести додаткову платню за користування книгами у розмірі 25 коп. на користь бібліотеки [9, с. 8, 21].

Таким чином, досліджуючи бібліотечну справу Катеринославщини під час Першої світової війни, виявлено розвинену мережу бібліотечних осередків різного підпорядкування: земські, міська громадська, бібліотеки освітніх закладів та товариств. Діяльність та розвиток бібліотек залежав від політичної ситуації, яка складалась на теренах Катеринославської губернії. Враховуючи воєнну ситуацію 1914–1918 рр., зазначимо, що бібліотеки продовжували працювати в складних умовах, сприяли поширенню знань та розповсюдженню історичної літератури, приділяли увагу позакласному читанню. Незважаючи на скрутний фінансовий стан, пов'язаний з війною, катеринославські діячі, міське населення опікувались та підтримували бібліотечну справу коштами на улаштування й придбання нових видань.

Бібліографічні посилання

1. Врачебно-санитарная хроника Екатеринославской губернии. – 1914. – № 11–12.
2. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. 4, оп. 1, спр. 56 «Ходатайства Попечительского совета Александровской женской гимназии», 1914–1918 гг.
3. ДАЗО. – Ф. 4, оп. 1, спр. 65 «Отчет о состоянии Александровской городской женской гимназии», 1914 г.
4. ДАЗО. – Ф. 6, оп. 1, спр. 310 «Отчет о работе библиотеки Александровского механико-технического училища, 1913/1914 уч. год».

5. ДАЗО. – Ф. 6, оп.1, спр. 494 «Отчет Александровского механико-технического училища, 1917 г».
6. ДАЗО. – Ф. 77, оп. 1, спр. 86 «Отчет Александровского городского училища, 1914–1917 гг.»
7. Екатеринославская городская статистика : сб. Вып. 1. – Екатеринослав, 1918.
8. Екатеринославский адрес-календарь на 1915 г. – Екатеринослав : Изд-во Губернской типографии, 1915. – [300 с.]
9. Звідомлення Українського літературно-артистичного товариства «Просвіта» у Катеринославі за 1914 р. – Катеринослав : Друкарня К. А. Андрущенко, 1915. – 32 с.
10. Известия Екатеринославского городского общественного управления. – 1914. – № 2. – С. 72.
11. Каталог книг библиотеки Екатеринославской уездной земской Управы, учрежденной для служащих в уездном земстве. – Екатеринослав : Тип. К. А. Андрущенко, 1914. – 131 с.
12. Народное образование в Екатеринославской губернии за 1913–1914 уч. год. – Екатеринослав : Тип. Губернского земства, 1915. – 374 с.
13. Отчет Екатеринославского отделения Императорского Русского музыкального общества и состоящего при нем Музыкального училища, 1 сент. 1913 – 1 сент. 1914 г. Год 16. – Екатеринослав : Типо-Литография Екатерининской железной дороги, 1914. – 90 с.
14. Отчет Екатеринославского отделения Императорского Русского музыкального общества и состоящего при нем Музыкального училища, сент. 1914 – сент. 1915 г. Год 17. – Екатеринослав : Типо-Литография Екатерининской железной дороги, 1916. – 52 с.
15. Отчет Екатеринославского Первого реального училища за 1915–1916 уч. год. – Екатеринослав : Тип. Н. И. Еременко и Я. И. Ларченко, б. г. и. – 99 с.
16. Отчет Екатеринославской уездной земской управы за 1914 г. По школьному делу, земской библиотеки и библиотекам-читальням в уезде. – Екатеринослав : Тип. К. А. Андрущенко, 1915. – 215 с.
17. Отчет Екатеринославской уездной земской управы за 1915 г. По школьному делу, земской библиотеки и библиотекам-читальням в уезде. – Екатеринослав : Тип. К. А. Андрущенко, 1916. – 232 с.
18. Отчет о деятельности Общества попечительства о женском образовании в г. Екатеринославе за 1915 г. – Екатеринослав : Тип. бывшего Братства Св. Владимира, 1916. – 147 с.
19. Отчет о деятельности Екатеринославского общества пчеловодов за 1915 г. – Екатеринослав : Тип. К. А. Андрущенко, 1916. – 40 с.
20. Отчет о состоянии Екатеринославской городской общественной библиотеки за 1914 г. – Екатеринослав : Типо-Литография Губернского правления, 1915. – 49 с.
21. Первое Губернское земское совещание по народному образованию, 25–27 июня 1916 г. – Екатеринослав, 1916. – [51 с.].

22. Устав Русского библиотечного общества. – СПб. : Тип. В. И. Воронова, 1916. – 16 с.

Надійшла до редколегії 09.01.2014

УДК: 94(477): 06.07: 322. 834.7. «1912/1917»

О. І. Савченко

Запорізький національний університет

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АВСТРАЛІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ДОПОМОГИ ПОЛІТИЧНИМ ЗАСЛАНИМ ТА КАТОРЖНИКАМ У РОСІЇ У 1912–1917 рр.

Розглянуто діяльність Австралійського товариства допомоги політичним засланим та каторжникам у Росії, що функціонувало на п'ятому континенті у 1912–1917 рр. Проаналізовано форми роботи організації, спрямовані на надання матеріальної підтримки засудженим російським революціонерам.

Ключові слова: російська еміграція, Австралія, політичні в'язні, каторга, заслання, матеріальна допомога.

Рассмотрена деятельность Австралийского общества помощи политическим ссыльным и каторжанам в России, которое функционировало на пятом континенте в 1912–1917 гг. Проанализированы формы работы организации, направленные на оказание материальной поддержки осужденным российским революционерам.

Ключевые слова: российская эмиграция, Австралия, политические заключенные, каторга, ссылка, материальная помощь.

На початку ХХ ст. в Австралії сформувалась досить чисельна російська еміграція. Вона складалася як із представників трудової, так і політичної еміграції. За даними перепису Австралії у 1911 р. у країні налічувалося 4 456 вихідців із Російської імперії [15]. Опинившись на п'ятому континенті, вони прагнули до об'єднання із співвітчизниками з метою захисту своїх соціально-економічних інтересів та духовного спілкування для чого у 1911 р. створили Спілку російських емігран-